

A vonatállomáson figyeltem fel rá, ahová tömött menetoszlopokban hajtottak ki ötszázadmagammal egy késő tavaszi délutánon. Raktár lehetett a mozdonyszerviz melletti épület vagy tán munkásbarakk, nem gondoltuk volna, hogy egy gettó teljes lakossága elfér benne a poggyászával együtt. A bőröndjeinken kuporogva vártuk a bevagónírozást, egyedül ő üldögélt a porban, a deszkafalnak támaszkodva. Még cipője sem volt: meztelen lábfeijén, körmei alatt kérgesen ült a kosz, csupasz felsőtestén panyókára vetett kabát lötyögött, majd az is lekerült róla, amikor betakarta vele azt a nőt, hogy ne fázzon.

Potozky László 65

KÉTEZERNÉGYSZÁZ- HARMINCHÁRMAS

Rajta kívül senki sem állt szóba vele. Azt beszéltek, a németek kurvája volt, és mindent elkövetett, hogy kikerüljön a gettóból, aztán csak a szégyennel maradt. Az asszonyok ádáz pillantásokat lövelltek feléje, a férfiak a szemük sarkából sandítottak rá, szégyellték, hogy tekintetükből szinte azonnal eloszlik a megvetés és gyűlölet: hátközépig érő, hullámos haja még porosan és összegubancolódva is fényesen csillogott, lábszárán hosszan felfeslett a harisnya, a hasítékon kilátszott tejfehér, sima bőre. Dideregve kuporgott aprócska retiküljén, arcát előreomló tincsei rejtették el a szem elől, és akkor sem emelte fel a fejét, amikor az a félnótás a vállára terítette a kabátot, mindössze valami halk köszönésfélét mormogott el vacogó fogai közt.

Éjszaka kezdtek el beszélgetni. Szorosan egymáshoz bújva sugdolóztak, orruk hegye szinte összeért. Csak hajnalban csendesedtek el: a nő a boldonk a vállára hajtotta a fejét, úgy szendergett, ő meg rezzenéstelenül meredt a barakk félhomályába, még csak nem is ásított. És most, hogy jobban belegondolok, a táborban sem látta aludni senki...

A vagonban is egymás mellé kerültek. Ellenállás nélkül túrték, hogy a sarokba taszigálják őket, oda, ahol nem csak a hely volt szűkös, de a kübli bűzét is el kellett viselniük. Már az út elején melléjük állították azt a fül nélküli vödört, melybe az egész vagon végezte a dolgát: egyedül ők nem tiltakoztak ellene, s különben is, zúgolódtak az emberek, miért pofázna az a ringyó, hisz szarból van ő is, nemdebár? De az a tökkelütött nem tágitott mellőle, a vállát szorongatva ügyelt, nehogy a kimerültségtől összerogyjon, néha pedig az arca elé emelte a tenyerét, hogy legalább a bűztől megóvja, ha már a vödör tartalma az egész lábszárát összefröcskölte.

Négy napon át tartotta a karjában. Csak akkor engedte el, amikor megérkeztünk a táborba. A poggyászokon és a halottakon kívül semmi sem maradt a vagonban, egyedül ő nem volt hajlandó leszállni: csökönyösen állt

a sarokban, a kübli mellett, hiába ordítottak neki a katonák, kezét csak a csuklójára mért puskatus-ütés tudta lefejtetni az élettelen testről.

Lerugdalták a vagonból, belökték a peronon várakozók közé, a nagy tolongásban mellém került. Arcán a fájdalom legkisebb jele nélkül, ré-
66 vedezve bámult el a kócos fejek, rideg fémsisakok, tányérsapkák fölött, meg sem hallotta a minden oldalról ránk zúduló parancsszavakat, káromkodást, csak lépkedett tovább gépiesen, karját hanyagul lóbálva a törzse mellett, mintha a sétálóutcán korzózna egy álmos nyári délutánon. Jó ideig nem szóltam hozzá, gondoltam, ez is a gyász egy sajátságos formája, majd látván, hogy arckifejezése mit sem változik, megkérdeztem, jól van? Nem felelt, továbbra is azt a távoli, láthatatlan pontot fixírozta üres tekintettel. Megismételtem a kérdést, aztán még egyszer, választ azonban nem kaptam: látom, te már ott jársz valahol fent, mutattam az ég felé, jó neked, csak így tovább, de most szedd össze magad egy kicsit, mert ezek nem szórakoznak.

A valódi nevére sosem derült fény, egyszerűen kétezernégyszázharminchármasnak szólítottam a karjára tetovált sorszám alapján. A múltjáról semmit sem sikerült kiderítenem, kérdéseimre alig felelt, csak akkor böffengett ki egy-egy félmondatot, ha épp úgy tartotta kedve. Külsőjéből ítélve csavargó lehetett a háború előtt, az országutakat gyalogosan járó kéregető: hátát hosszúkás sebhelyek szabdalták keresztül-kasul, tenyerében egy-egy aprócska pötty fehérlett, virtusból elnyomott cigaretta emléke vagy kocsmái verekedésben szerzett sérülés nyoma. Mellkasára, hasára mindenféle értelmetlen rajzot tetováltak, első látásra úgy tetszett, találmokra szurkálták bőrébe a tűt – hosszas vizsgálódás után valami halszerű alakot fedeznem föl a kulcsfontja alatt, de abban sem voltam biztos.

Én voltam az egyetlen, akinek feltűnt, milyen nyugodtan fekszik éjszakánként, amikor a barakk minden szögletéből nyögés, elharapott káromkodás, a bőrt kaparó körmök nesze hallatszott, no meg azok a diadalmas, halk pattanások, melyekkel a tetveket roppantottuk össze: ott tanyáztak testünk minden egyes zugában, a lábunk közt, a fülben, a hónaljban, marékszám hulltak a földre, ha kiráztuk a ruhánkat, egyedül őt hagyták békén, mintha megszánták volna esetlenségéért. Csak akkor láttam vakarózni, ha engem utánozott tréfából, szórhatok rád egy marékkal, ha ennyire hiányoznak, mondtam ilyenkor, ő meg csak röhögött, hagytam hát inkább a fenébe.

Olyan keveset evett, hogy talán vére sem volt már, azért hagyták békén a férgek. Nem is tolongott különösebben a kosztos edények körül, melyekbe egyszerre öt embernek mérték ki a napi adagját, és sosem volt elég. Én töltöttem a szájába azt a pár kortynyi lötytyöt, ami életben tartotta, amúgy értetlenül bámult bennünket, amint egymással viaskodtunk egy-egy többletfalat reményében, s még akkor sem rezzent az arca, amikor egy nap odáig fajult a dulakodás, hogy az edényt is elejtettük. A szikkadt talaj pillanatok alatt felitta

a híg levest, nem maradt belőle egyéb, csak egy nedves, sötét folt meg néhány zöldségdarabka.

Úgy vetettük magunkat a földre, mintha bombáznának: ujjaink egymásba gabalyodtak, ahogy a szétszóródott zöldségek után kapkodtunk és a szánkba gyömöszöltük őket, rágni is elfelejtettünk, máris 67 nyúltunk az újabb darab után; már a tenyerünk alatt szétnyomódott, homokkal elkeveredett pépet faltuk, mígnem felzabáltunk mindent, amin egy kicsit is érződött a sovány leves íze. Azt, hogy időközben eltűnt az edény, egyikünk sem vette észre, csak később, amikor feltápázkodtunk, pillantottuk meg őt, ahogy ott állt kezében a kopott pléhfazékkal: arca alig lát-szott, vonásait az edényből felszálló gőz mosta el. Még meleg, csupán ennyit mondott, mi meg mohón vetettük magunkat a levesre, eszünkbe sem jutott megkérdezni, hogyan sikerült új adagot szereznie a kondér mellett álló kápóktól, akiket még az is hidegen hagyott, ha valakinek a sor végén egy kanálnyi sem jutott aznapra.

Lefekvés előtt megpróbáltam kipuhatolni, hogyan csinálta. De ő megvonta a vállát, és csak annyit mondott, elintéztem, nem nagy ügy, aztán a villanykörte fényében hancúrozó éjjeli lepkéket bámulta takarodóig, többet nem szólt, reggel pedig jó néhány napra eltűnt, fogdát kapott valami banális kihágásért.

Nem sokan tértek vissza abból az alacsony, pléhlapokkal fedett épületből, melyen alig volt két-három ablak, azok is az őrszobán. A verést és a halálfejesek tréfáit még túl lehetett élni valahogy, de a zárkákban könnyen kikészült bárki: levegőtlen, nyirkos helyiségek voltak, sem felegyenesedni, sem a padlón elnyújtózni nem lehetett bennük, s ha nem koromsötétben hagyták magára a foglyot, egy éles fényű, egyenesen a szemébe világító égő gondoskodott arról, hogy meg se környékezhesse az álmot.

Beletelt egy hétbe vagy talán többre is, míg ismét viszontláttam: bőrén sehol egy kék folt, zúzódás. Mondjuk azelőtt is alig hagyott rajta nyomot, bármennyit verték, mintha teste réges-rég, már a háború előtti ősidőkben hozzászokott volna a gyűrődéshez. Ritka volt az az Appel, amelyiken ne állították volna ki a sorból, nehezen viselték a halálfejesek, hogy szemében sem dühöt, sem keserűséget nem fedeznek fel – csak mélabú áradt a tekintetéből még akkor is, amikor mások pattanásig feszült idegekkel, pislogás nélkül figyelték az előttük elhaladó katonákat. S ha már kiléptették, egykettőre leterítették a hasába vágódó csizmák, ő meg tűrte, össze sem gömbölyödött, hogy legalább az ágyékát védje.

Visszatérése estéjén, mielőtt kizavartak a barakkból, még volt annyi időm, hogy megkérdezzem tőle, milyen volt a fogda, mégis, hogy nem telt meg a feje sötétséggel, mire ő elmagyarázta, nem is olyan szörnyű ott bent,

legalább van hely, lehet heverészgetni meg sétálni, nem mint itt, ebben a rohadt fadobozban. Többet nem mondott, magával ragadta az emberáradat, s a sarokra tárt ajtón keresztül kisodorta az Appellplatz-ra.

68 Kint sötétség volt és katonák, nehogy egy pillanatra is elfelejt-
sünk félni. Géppisztolyt szorongatva álltak sorfalat, hátuk mögött dobogó magasodott, rajta asztal, szék, és egy fehéren világító, palyolattiszta köpeny. Nem látszott az arca, csupán a hangját hallottuk, hogy fegyelmезetten, egyesével lépünk fel a dobogóra. Általában nem tartott soká az orvosi ellenőrzés, elég volt egyetlen pillantás az asztal mögül, hogy megállapítsák, mennyire bírjuk magunkat, aztán egy hanyag intés a hüvelykujjal, mely visszaküldhetett a sorba, vagy egészen máshová. A fehér köpeny azonban most arra is lusta volt, hogy a kezét fölemelje, helyette két katona dolgozott, egy hosszú farúdat tartottak fejmagasságban, annál kellett megméretkezni. Azt, aki ágaskodni próbált, azonnal félrelökték, megürült helyét másnap egy ismeretlen vette át, akinek karján jóformán meg sem alvadt a vér, ami a sorszám tetoválásakor serkent ki bőréből.

Hárman álltak köztem és kétezernégyszázharminchármas között, előbb én kerültem sorra. Fejem búbja alig érte a rudat, de továbbengedtek. A munkaképesek sorából figyeltem, ahogy az utánam következőket is megméri: mindhárman a másik csoportba kerültek, ahonnan a kirekesztettek sértett értetlenkedésével pislogtak felénk. És akkor következett ő, a szerencsétlen, aki az államig ha ért, és most még az sem jutott eszébe, hogy legalább kihúzza magát: hajlott háttal lépett fel az emelvényre, alig volt nagyobb egy jól megtermett kisiskolásnál. Zavartan toporgott egy helyben, míg nem a mérőrúd felé taszították. A katona undorodva lökte meg a csonttá soványodott testet, mely úgy lódult előre, akár egy marionett, s én még akkor sem hittem el, hogy az ő homloka koppant olyan hangosan a rúdon, amikor lelépett az emelvényről, és felém indult félszeg, csoszogó lépteivel. Megállt mellettem, és ismét csak az államig ért, vagy talán a katonák emelték vissza eredeti magasságába a mérőrúdat – nem tudtam eldönteni; a következő fogoly legalább fél fejjel volt magasabb nála, mégis ugyanolyan kétségbeesetten lépett fel az emelvényre, mint mindenki más, aki tudta, aznap már nem a barakkban éjszakázik.

Utoljára egy kora tavaszi estén találkoztam vele, a vacsora és az Appel között, az idő ama senkiföldjén, ami még a szögesdróton belül is szabadnak számított. A biztonsági sáv mellett járkáltam, párhuzamosan a mésszel meghúzott vonallal, melyen elég lett volna fapapucsom orrát átdugnom, és az őrtoronyban szemrebbelés nélkül meghúzzák a ravaszt. Legtöbbször magamban sétáltam, de most elkísért ő is, ott baktatott a nyomomban, hallottam a talpa alá szoruló kavics csikorgását. Most nem volt kedvem beszélgetni vele, tekintetemet az előttem nyújtózó, hófehér csíkra szegeztem, aztán

mégis felpillantottam, érintése a vállamon puha volt és félénk, a követelőzős legkisebb nyoma nélkül.

Egyenlő távolságra álltunk a két őrtoronytól. A jobboldaliban épp cigarettára gyújtott a katona, és unottan bámulta a közeli erdősávban bujkáló ködöt, míg a másikban az őr a korlátra könyökölve, érdeklődve 69 figyelt bennünket, és szemmel láthatóan egy kis céllövészetre vágyakozott. Kétezer négyszázharminchármas körbenézett, és átölelte a vállam: hirtelen lépett ki, és magával rántott engem is.

Fapapucsaink a fehér vonalon túl, abban a keskeny, gondosan elgebrelyélt sávban értek földet, ami a tábor területét a villanyárammal átjáratos kerítéstől elválasztotta. Ugyanaz a forróság öntött el, amit gyermekkoromban éreztem, ha csínytevésen kaptak, és akár az atyai pofonokat, úgy vártam a jobbról vagy balról, netán mindkét oldalról egyszere felhangzó dördülést.

Kétezer négyszázharminchármas elengedte a vállam, óvatosan előrenyújtotta a kezét, és megmarkolta a szögesdrótot. Csak azután vettem észre, hogy kézfejen vastag csíkokban ömlik a vér, miután az őrokre pillantottam, akik, mintha mi sem történt volna, változatlan nyugalommal posztoltak a helyükön. Miattuk ne aggódj, hallottam a hangját, inkább siess, az erdőn túl van egy kihalt falu, ott elrejtőzhetsz, hamarosan úgyis vége ennek az egésznek.

Tömör csend telepedett körénk: sem edények csörömpölése, sem kutyaugatás, sem emberi hangok nem hallatszottak. Ám a tábor megszokott zajai közül semmi sem hiányzott annyira, mint az az álmatag, mégis fenyegető zümmögés, mellyel a szögesdrótban keringő áram fitogtatta az erejét. Kétezer négyszázharminchármas intett, induljak már, de én csak néztem a kerítésen túl elterülő rétet s az azt övező erdőt meg a fák közt lakó, bizonytalan félhomályt. Gyerünk már, biztatott még utoljára, aztán látván, hogy nem mozdulok, csak nézett rám szomorúan, s akkor is ott éreztem magamon a tekintetét, amikor hátat fordítottam neki, és a vonalat átlépve visszatértem a tábor álnok biztonságába, mit sem sejtve, hogy utoljára látjuk egymást.

Másnap reggel huszadmagával zuhanyozni vitték. Rajta kívül mindenki ottmaradt – hiába, bolondok szerencséje. A katonát, aki a gázkamra kiürítése után agyonlőtte, a legkevésbé sem érdekelte, mit akar mondani. Állítólag valami marhaságról kezdett fecsegni, bűnbocsánatról vagy mifeneről.

Buggyant volt szegény kétségtelenül. Egy jóindulatú félnotás. Mégis, egyszer csak azon kaptuk magunkat, hogy rettenetesen hiányzik. És az őrütsége átragadt másokra is. Mi egyébért kezdték volna el rebesgetni, hogy ő volt az egyetlen, akinek sikerült megszöknie? Igaz, hogy kissé megkésve, kivégzése harmadnapján, de az adott körülmények között ez akkor sem semmi.